ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ

ШАПТАЛА Євген Юрійович - кандидат юридичних наук

УДК 342.9
DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2023.3.46

Відмічено, що адміністративно-правовий статус представляє собою категорію, що відображає правове становище суб'єкта в системі державної влади, визначає обсяг його прав та обов'язків, порядок реалізації компетенцій й відповідальність за результати діяльності. Саме розуміння змісту такого статусу дозволяє з'ясувати, які інструменти впливу можуть застосовувати відповідні органи, яким чином вони здійснюють свої повноваження, та яку роль відіграють у загальній архітектурі протидії корупції в судовій системі.

Встановлено, що адміністративно-правовий статус – це конкретизація положення фізичної або юридичної особи в координатах адміністративно-правових відносин, тобто відносин, які виникають в аспекті провадження публічної влади, функціонування органів держави та місцевого самоврядування, в особі їх посадових осіб. Даній категорії відповідає розгалужена система структурних елементів, адже вона визначає не тільки правову природу, але й функціональну роль особи, як носія влади та суб'єкта здійснення владного впливу. Крім того, важливою характеристикою адміністративно-правового статусу є його сувора формалізованість. Обсяги, межі та зміст категорії визначаються законодавством України та є стабільними протягом всього часу дії і актуальності відповідних юридичних норм.

З'ясовано, що адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії корупції у судовій системі – це визначена нормами адміністративного права юридична природа, місце та роль окремої групи суб'єктів в координатах суспільно-правових відносин, які виникають в сфері провадження діяльності спрямованої на попередження, профілактику, запобігання, припинення та протидію корупції будь-яким іншим чином в системі органів вітчизняного правосуддя та суддів безпосередньо.

Ключові слова: корупція, правосуддя, суб'єкти протидії корупції, правовий статус, адміністративно-правовий статус.

Постановка проблеми

Ефективне функціонування адміністративного механізму протидії корупції в судовій системі України неможливе без чітко сформованого та належним чином упорядкованого кола суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями й інструментами впливу. Саме ці суб'єкти забезпечують реалізацію адміністративно-правових, організаційних та превентивних заходів, що спрямовані на виявлення, попередження й мінімізацію корупційних проявів у сфері здійснення правосуддя. Їхня діяльність охоплює різні рівні державного управління та різні напрями антикорупційної політики, що вимагає чіткого визначення функцій, меж компетенції та характеру взаємодії між ними.

До складу таких суб'єктів входять конкретні публічні органи, повноваження яких ґрунтуються на особливостях їх юридичної природи, нормативно встановлених завданнях та інституційних гарантіях діяльності. Сукупність цих характеристик формує їхній адміністративно-правовий

статус - категорію, що відображає правове становище суб'єкта в системі державної влади, визначає обсяг його прав та обов'язків, порядок реалізації компетенції й відповідальність за результати діяльності. Саме розуміння змісту такого статусу дозволяє з'ясувати, які інструменти впливу можуть застосовувати відповідні органи, яким чином вони здійснюють свої повноваження, та яку роль відіграють у загальній архітектурі протидії корупції в судовій системі.

Стан дослідження проблеми

В юриспруденції питання статусу фізичних, юридичних осіб, у тому числі, органів державної влади, становить одну з найбільш актуальних та основоположних проблем, якій приділили свою увагу: К.М. Гуртова, О.О. Лукашева, А.В. Малько, В.М. Корельський, І.К. Полховська, Ю.М. Тодика та багато інших. Зміст адміністративно-правовому статусу розглядалась у працях В.Б. Авер'янова, О.І. Безпалової, Н.П. Бортника Д.А. Горбача, С.В. Ківалова, Н.М. Оніщенко, Ю.С. Шемшученко та інших. Втім, в різних галузях публічного управління адміністративно-правовий статус набуває нових та ширших ознак внаслідок чого складно визначити його сутність щодо кожного окремого суб'єкта, наприклад, учасника правовідносин у сфері протидії корупції в судовій системі.

Мета та завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб визначити поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії корупції у судовій системі. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: розкрити зміст категорій «статус» та «правовий статус»; встановити загальнотеоретичну сутність адміністративно-правового статусу; сформулювати визначення даної категорії в розрізі піднятої у статті проблематики.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо визначення поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії корупції у судовій системі.

Виклад основного матеріалу

Категорія «адміністративно-правовий статус» є різновидом ширшого явища «правовий статус», яке етимологічно походить від слова «статус». При цьому, останній термін має полінауковий зміст. Історично, як зауважує в своїй дисертації О.О. Сосновик, поняття «статус» походить з латинської мови де означає положення, стан чого-небудь або будь-кого. Перші згадування про статус зустрічаються в працях давньоримських вчених. За допомогою даного терміну римляни сформулювали категорії, що відображали окремі аспекти правового становища людини: стан свободи («status libertatus»), стан громадянства («status civitatus»), сімейний стан («status familiae») [1, с.39].

З точки зору етимології статус – це становище, роль, місце громадянина, державних органів, міжнародних організацій тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі [2, с.1387]. Відповідно до юридичної енциклопедичної літератури правовий статус – це сукупність прав та обов'язків фізичних чи юридичних осіб, що визначають юридичний стан особи, державного органу або міжнародної організації [3, с.400].

В розумінні окремих науковців, наприклад, В.Т. Білоуса, правовий статус характеризує стабільне правове становище суб'єкта, тобто, динамічний розвиток сукупності прав і обов'язків особи, що зумовлено її вступом до тих чи інших правовідносин [4, с.124]. Н.М. Оніщенко та О.В. Зайчук описали категорію, як систему законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин [5, с.366]. На думку О.І. Безпалової та Д.О. Горбача, терміни «статус» та «правовий статус» вживаються щодо фізичних осіб (особа, громадянин, працівник правоохоронних органів, державний службовець, керівник), а також по відно-

шенню до юридичних осіб (органи державної влади та місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи організації). Крім того науковці зазначають, що поняття «правовий статус» має загальний характер, що відображає загальні характеристики суб'єкта права (фізичної чи юридичної особи) щодо інших індивідів або органів держави у певній системі. Натомість, більш точний зміст статусу формують норми відповідних галузей права: конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного тощо. Зважаючи на це виділяють відповідно конституційно-правовий, адміністративно-правовий, цивільноправовий, кримінально-правовий та інші статуси [6, с.31]. В навчальному посібнику з теорії держави і права Є.В. Білозьорова, В.П. Власенко, О.Б. Горової, А.М. Завального та Н.В. Заяць правовий статус – це закріплене правове положення фізичних та юридичних осіб у певній системі суспільних відносин. Структура категорії, на їх погляд, включає: правові норми та принципи, що встановлюють даний статус; правосуб'єктність; основні права, свободи та обов'язки; правові принципи і правові гарантії; законні інтереси; громадянство (або інший зв'язок чи відношення до держави); юридичну відповідальність [7, с.202]. За М.В. Цвіком, О.В. Петришиним та Л.В. Авраменко правовий статус суб'єктів права – це сукупність усіх прав, обов'язків і законних інтересів суб'єктів права. Правовий статус кожної особи є індивідуальним (наприклад, чоловік не може мати відпустки за пологами, а кожна людина має право на власне ім'я). При цьому автори наголошують на тому, що слід розрізняти конституційний і спеціальний статуси громадян. Конституційний статус у всіх громадян є однаковим: основні права і свободи однаковою мірою належать усім громадянам. А спеціальний статус суб'єктів пов'язаний з різними природними і правовими чинниками, які зумовлюють їх певні особливості. Так, спеціальний статус мають особи, які обіймають певну посаду або займаються певним видом діяльності, наприклад, статус державного службовця, статус студента, статус особи, яка постраждала внаслідок аварії на Чорнобильський АЕС та ін. Відмінність у правовому статусі осіб полягає у: 1) розбіжностях, пов'язаних з природними чинниками (статус дитини, статус пенсіонера, статус жінки); 2) розбіжностях, пов'язаних із юридичними чинниками (статус депутата, статус в'язня, статус посадової особи) [8, с.342–343].

На даному етапі дослідження можемо відмітити: правовий статус – це юридична характеристика природи та місця особи в правовій системі, як фізичної чи юридичної, а також її ролі в контексті суспільно-правових відносин конкретної галузі, напряму та різновиду тощо. Основними елементами правового статусу є суб'єктивні права, тобто, надані законом можливості своїми діями досягати певних цілей та реалізувати власні інтереси, а також обов'язки – вимоги щодо здійснення конкретних дій або утримання від них. При цьому, вище визначена категорія є теоретичним узагальненням, адже завжди конкретизована персональними характеристиками особи та сферою її діяльності. Наприклад, статус фізичної особи – це збірна характеристика статусу громадянина, людини, працівника тощо, а юридичної – організації приватного чи публічного сектору, органу державної влади тощо. Таким же чином статуси класифікуються виходячи із правовідносин в які та чи інша особа вступає і нормами якої галузі її права врегульовано, наприклад, адміністративно-правовий статус.

В теорії адміністративного права відзначається: адміністративно-правовий статус є невід'ємною й обов'язковою складовою характеристики фізичних і юридичних осіб, інших колективних суб'єктів, у якому відображається їх правова природа і правове становище у конкретних правовідносинах сфери державного управління [9, с.31; 10, с.116]. Одну з найбільш повних та загальних характеристик категорії наведено в роботах С.Г. Стеценка, котрий стверджує, що адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права. В основі адміністра-

тивно-правового статусу, вважає автор, лежить адміністративна правосуб'єктність. Кожний суб'єкт адміністративного права має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу. Чинники, що впливають на прояви адміністративної дієздатності (вік, стать, стан здоров'я, належність до певних соціальних груп), також видозмінюють характеристики адміністративно-правового статусу. Важлива обставина, на яку слід звернути увагу,– модифікація з часом проявів адміністративної правосуб'єктності та адміністративно-правового статусу. Це свідчить про змінюваність указаних категорій і має стосунок як до фізичних, так і до юридичних осіб [11, с.92-93]. Згідно із позицією Т.О. Коломойця адміністративно-правовий статус є сукупністю суб'єктивних прав і обов'язків закріплених в нормах адміністративного законодавства за певним державним органом. Обов'язковою ознакою набуття адміністративно-правового статусу вчений відмічає наявність у суб'єкта конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними [12, с.64]. Згідно тлумачення В.В. Фелика: «адміністративно-правовий статус – комплексна правова категорія, що на теоретичному рівні відображає становище певного суб'єкта в системі правовідносин; на законодавчому рівні – закріплення цього статусу виражається через визначення мети та завдань діяльності відповідного суб'єкта, його права та обов'язки та інші елементи адміністративно-правового статусу; на практичному рівні – реалізація адміністративно-правового статусу виражається у здійсненні відповідним суб'єктом своїх повноважень (якщо мова йде про публічного суб'єкта правовідносин) або здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків (для фізичних та юридичних осіб непублічного права)» [13, с.114].

Втім, як правило, зміст категорії розкривається науковцями нерозривно із суб'єктом положення якого характеризується. Так, Ю.А. Дмітрієв та В.В. Сокуренко доводять, що адміністративно-правовий статус органу виконавчої влади – це найбільш характерний для адміністративного права правовий інститут. Специфіка адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади полягає в його винятковості. Автори відмічають, що органи виконавчої влади – що спеціально створювані для цілей реалізації завдань і функцій державного управління колективні утворення (організації, юридичні особи), наділені владними повноваженнями у певній сфері [14, с.299]. Адміністративно-правовий статус державних службовців розкривається О.В. Бурдейною, як становище осіб, що обіймають визначені штатним розписом державного органу, посади державної служби, яке врегульоване нормами адміністративного права та характеризується низкою сталих елементів (права, обов'язки, відповідальність, обмеження, заохочення), і відсутність хоча б одного з яких не дозволяє стверджувати про цілковите змістове наповнення статусу державного службовця та, відповідно, про наявність такого статусу зокрема [15, с.44]. На думку О.В. Іванова адміністративно-правовий статус НАЗК є обумовленою функціональним призначенням, законодавчо регламентовану сукупність його юридичних прав, обов'язків і гарантій, які реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними і відображають реальне становище та місце центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом у системі суб'єктів запобігання та протидії корупції, визначаючи при цьому специфіку його діяльності [16, с.79].

Висновки

Таким чином, адміністративно-правовий статус – це конкретизація положення фізичної або юридичної особи в координатах адміністративно-правових відносин, тобто відносин, які виникають в аспекті провадження публічної влади, функціонування органів держави та місцевого самоврядування, в особі їх посадових осіб. Даній категорії відповідає розгалужена система структурних елементів, адже вона визначає не тільки правову природу, але й функціональну роль особи, як носія влади та суб'єкта здійснення владного впли-

ву. Крім того, важливою характеристикою адміністративно-правового статусу є його сувора формалізованість. Обсяги, межі та зміст категорії визначаються законодавством України та є стабільними протягом всього часу дії і актуальності відповідних юридичних норм.

Зважаючи на вищевикладене, адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії корупції у судовій системі – це визначена нормами адміністративного права юридична природа, місце та роль окремої групи суб'єктів в координатах суспільно-правових відносин, які виникають в сфері провадження діяльності спрямованої на попередження, профілактику, запобігання, припинення та протидію корупції будь-яким іншим чином в системі органів вітчизняного правосуддя та суддів безпосередньо.

Література

1. Сосновик О.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг: організаційно-правові питання: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008.216 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD). [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

3. Політичний енциклопедичний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. за ред. Ю. М. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. Київ, 1997. 628 с.

4. Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект): дис. … доктора юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 444 с.

5. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

6. Безпалова О. І., Горбач Д. О. Поняття та структура адміністративноправового статусу Національної гвардії України. Форум права. 2017. № 5. С. 31–38.

7. Теорія держави та права : навч. посіб. Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

8. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

9. Сучасні технології роботи з персона- лом : наук. Розробка. авт. кол. : С. М. Серьогін, І. В. Шпекторенко, Н. А. Липовська та ін. К. : НАДУ, 2010. 48 с.

10. Гусар О.А. Адміністративно-правовий статус персоналу державного управління. Адміністративне право і процес. 2013. №2(4). С.116-123.

11. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. вид. 2-ге, перероб. та доп. С.Г. Стеценко. К.: Атіка, 2009. 640 с.

12. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

13. Фелик В.І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України: дис… д.ю.н. : 12.00.07. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017. 479 с.

14. Сокуренко В.В. Поняття адміністративно-правового статусу органів публічного управління в сфері оборони. Evropean political and law discourse. 2015. Volume 2, Issue 4. С.297 – 301.

15. Бурдейна О.В. Адміністративно-правовий статус державних службовців органів судової влади: дис… д. філ. : 081 Право. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2023. 235 с.

16. Іванов О.В. Адміністративно-правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції: дис.. канд. юрид. наук. : 12.00.07. Київ: національна академія внутрішніх справ. 2019. 304 с.

SUMMARY

It is noted that the administrative-legal status is a category that reflects the legal position of a subject in the system of state power, determines the scope of its rights and obligations, the procedure for exercising competence and responsibility for the results of its activities. It is precisely understanding the content of such a status that allows us to find out what instruments of influence the relevant bodies can use, how they exercise their powers, and what role they play in the general architecture of combating corruption in the judicial system.

It has been established that the administrative-legal status is a specification of the position of an individual or legal entity in the coordinates of administrative-legal relations, that is, relations that arise in the aspect of the exercise of public power, the functioning of state and local self-government bodies, in the person of their officials. This category corresponds to an extensive system of structural elements, because it determines not only the legal nature, but also the functional role of a person as a bearer of power and a subject of exercising power influence. In addition, an important characteristic of the administrative-legal status is its strict formality. The scope, boundaries and content of the category are determined by the legislation of Ukraine and are stable throughout the entire period of validity and relevance of the relevant legal norms.

It was found that the administrative and legal status of subjects of anti-corruption in the judicial system is the legal nature, place and role of a separate group of subjects in the coordinates of social and legal relations, determined by the norms of administrative law, that arise in the sphere of activities aimed at preventing, preventing, stopping and combating corruption in any other way in the system of domestic justice bodies and judges directly.

Keywords: corruption, justice, subjects of anti-corruption, legal status, administrative and legal status.